

Такризи

муқарризи расмӣ ба диссертатсияи Бойматова Дилрабо Меликмуродовна таҳти унвони «Таҳлили муқоисавии воҳидҳои фразеологӣ ва фаронсавӣ (дар намунаи асл ва тарҷумаи романи «Духтари оташ»-и Чалол Икромӣ ва повести «Бегона»-и Албер Камю)» барои дарёфти дараҷаи илмии доктори фалсафа (PhD)-доктор аз рӯи ихтисос, аз рӯи ихтисоси БД 021300 Забоншиносӣ (БД0205011 Забоншиносии қиёсӣ-таърихӣ, типологӣ ва муқоисавӣ)

Воҳидҳои фразеологӣ дар забони тоҷикӣ яке аз мавзӯҳои шавқовар дар илми забоншиносӣ ба ҳисоб меравад ва диссертант Бойматова Дилрабо Меликмуродовна таркибу ибораҳои рехтаву устувор, ки дар қолаби муайяни дар тӯли асрҳо шакл гирифта, мазмуну тобишҳои маъноии дорои обуранги бадеиро ифода мекунанд дар асоси тарҷумаҳои ду асари дар номи мавзӯ зикргардида ба риштаи пажӯҳиш кашидааст.

Ҳарчанд омӯзишу баррасии илмии воҳидҳои фразеологӣ забони тоҷикӣ таърихи тӯлонӣ надошта, аз асри ХХ ибтидо мегирад, метавон гуфт, ки дар таҳқиқи ин масъала аз тарафи муҳаққиқони тоҷик қадамҳои қиддӣ ва устувор гузошта шудааст. Ба хусус дастури илмию таълимӣ профессор Ҳомид Мачидов «Фразеологияи забони ҳозираи тоҷик» (1982) барои таҳқиқоти густурда дар ин замина роҳ боз кардааст.

Бо вучуди ин дар масъалаи омӯзиши муқоисавии воҳидҳои фразеологӣ забони тоҷикӣ бо забонҳои дигар, аз ҷумла забони фаронсавӣ то ҳанӯз таҳқиқоти ҷудоғона ба анҷом нарасидааст.

Бинобар ин, ба андешаи мо, дар ин диссертатсия мавриди таҳқиқу баррасӣ қарор гирифтани воҳидҳои фразеологӣ романи «Духтари оташ»-и Чалол Икромӣ ва повести «Бегона»-и Албер Камю дар забоншиносии тоҷик аз аҳамияти вижа бархурдор хоҳад буд.

Воҳидҳои фразеологӣ ҳамеша сохти устувору семантикаи ягона доранд, ки ҷузъҳои онҳо аз ҳамдигар ҷудонопазиранд. Чунончи, дар забони тоҷикӣ «гули сари сабад», «каждуми таги бўрӯ», «гурги борондида» ва ғайра, дар забони фаронсавӣ «c'est un forgeron qui'on devient forgeron» - гунчишкро кӣ шушад? Қассоб, ё ин ки ба кордон кор осон; «quand on parle du loup on en voit la queue» - номашро гиру гӯшашро каш; «être aux anges» - бисёр хурсанд будан, аз шодӣ сар ба фалак расидан, дар осмони ҳафтум будан; «avoir le vent en poupe» - ба орзуи худ муяссар шудан ва ғайра.

Дараҷаи омӯзиши мавзӯ. Фразеологияи тоҷик дар фазо ва муҳити ҳоли арзи вучуд накарда, заминаи бойи илмӣ дорад ва дар тӯли солҳо

тахаввул намуда, рисолаву дастурҳои мухталиф таълиф гардидааст. Таҳқиқоти мавриди назар низ дар асос ва заминаи таҳқиқ осори ӯргановату боарзиши муҳақиқони ин соҳа роҳи шевани муайяноро пайдо кардааст. Ҳамчунин аз дастовардҳои олимони русу аврупои баҳра бардоштааст.

Зикр кардан ба маврид аст, ки дар бунёди асосҳои назариявӣ ва инкишофи илми фразеология забоншиносони рус хиссаи арзанда гузоштаанд. Аз ҷумла назарияҳои фразеологӣ дар таҳқиқоти илми А.А. Потебня, И.И. Срезневский, А.А. Шахматов, Ф.Ф. Фортунатов, В.В. Виноградов, В.Г. Гак ва дигарон мушоҳида менавад. Аз ҷумла, ҷанг мақолаи В.Г. Гак ба масъалаи прагматикаи муқоисавӣ бахшида шудааст.

Якҷанг рисолаҳои номзоди онҳо ба фразеологияи тоҷик навишта, ҳимоя шудаанд, ки онҳоро рисолаи навис дар дохили қоршинон додааст.

Пайдоиши илми фразеологияро маъмулан бо номи забоншиноси швейтсариягии фаронсавизабон Ш. Балли алоқаманд меконанд. Истилоҳи «фразеология» соли 1905 бори нахуст аз ҷониби ин забоншинос барҷасти ҷорӣ карда шуд, ки вай дар мулоҳизаҳои назариявии худ ба асоси фразеология ҳамчун соҳаи алоҳидаи илм наздик омад. Дар китоби «Рисолаи услубшиносии фаронсавӣ» (*Gramme de stylistique française*, 1909)

Навоварии илми рисола дар он зоҳир мегардад, ки бори нахуст таҳлилии муқоисавии воҳидҳои фразеологӣ дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ дар асоси романи «Духтари оташ»-и Ҷалол Иқроми ва повести «Бегона»-и Албер Камю ва тарҷумаҳои онҳо мавриди таҳқиқ қарор дода менавад.

Ҳамчунин дар диссертатсия хусусияти омӯзиши ҷанбаҳои назариявии фразеологияи забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ, аҳамият ва мавқеи воҳидҳои фразеологӣ дар асарҳои бадеӣ, махсусан дар романи «Духтари оташ»-и Ҷалол Иқроми ва дар повести «Бегона»-и Албер Камю, доир ба тарҷумаҳои воҳидҳои фразеологӣи романи «Духтари оташ» ба забони фаронсавӣ ва повести «Бегона»-и Албер Камю ба забони тоҷикӣ таҳлилу муқоисаҳо анҷом дода шуд. Инчунин мувофиқат ва фарқи тарҷумаҳои воҳидҳои фразеологӣ дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ тариқи таҳлилу муқоисаҳо ҳуҷҷаҳои дақиқ ва фарзияҳо пешниҳод гардидаанд.

Аҳамияти илми таҳқиқот аз он иборат аст, ки маводи диссертатсия имкон дорад ҳангоми омӯختани ибораҳои рехтан забони тоҷикӣ ва муқоисаи онҳо дар забони фаронсавӣ, ҳолидани қурҳои махсус

онд ба фразеологияи тоҷик, тайёр кардани дастуру лекеняҳо барои фанни «Ибораҳои фразеологии забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ» мавриди истифода қарор дода шаванд. Натиҷаҳои таҳқиқоти мазкурро ҳамчунин ҳангоми коркарди масъалаҳои муқоисавии фразеология метавон истифода намуд. Маводи диссертатсияро дар таҳқиқотҳои минбаъда онд ба масъалаҳои фразеология, услубшиносӣ ва тарҷуманиносӣ, инчунин барои тайёр намудани монографияҳо дар ин соҳаи илм метавон мавриди истифода қарор дод.

Рисолаи мазкур аз муқаддима, 3 боб, хулоса, феҳристи адабиёт таркиб ёфтааст. Дар муқаддима муаллифи рисола дар бораи муҳимияти мавзӯ, ҳадафҳои дар пеш гузоштаани, дараҷаи омӯзиши, мақсади таҳқиқ, мақсаду маром, усули таҳқиқ, навиғарии илмӣ, моҳияту арзиши назарии амалии мавзӯи пзхори назар қардааст.

Диссертанти Бойматова Д. М. дар таҳқиқи мавзӯи асосан ба таълифоти асарҳои Аврунови Руссия, Тоҷикистон ва кишварҳои ҳамсоя таъя қардааст. Рисола, тавре худ муаллиф таъкид намудааст, дар асоси маводи фаровони осори илмӣ ва инчунин аз осори адабии бадеи ва фарҳангномаҳо муддати соҳаи маърифати муаллиф онро гирд овардааст, таълиф шудааст.

Дар таҳқиқи мавзӯи ниғоранда аз усули таҳқиқотии таҳлилии семантикӣ ва таҳлилии муқоисавӣ истифода бурдааст ва бо ин усул тобиҳои маъноии қалимаҳо ошкор гардидааст.

Дар муқаддимаи диссертатсия роҷеъ ба аҳамияти мавзӯи, дараҷаи омӯзиши он, мақсаду вазифа, навиғони, усули таҳқиқот, аҳамияти илмӣю амалии таҳқиқот, интихоби мавзӯи ва инчунин доир ба ҷолибияти мавзӯи маълумот дода шудааст.

Боби аввали диссертатсия (С. 16-47) «Воҳидҳои фразеологии дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ» ном дошта, дар ин боб ва се фасли он дар бораи воҳидҳои фразеологии маълумоти мухтасар дода шудааст ва инчунин дараҷаи омӯзиши воҳидҳои фразеологии дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ мавриди таҳқиқ қарор дода шудааст.

Муаллиф дар ин боб роҷеъ ба тафсири фразеология, дар асоси осори илмӣю олимони таҳқиқот анҷом додааст. Маълумоти фароҳамовардан муҳаккиқ роҷеъ ба мавзӯи мазкур хеле ҷолиб аст. Ин боб дар навбати худ аз фаслҳои "Маълумоти мухтасар дар бораи воҳидҳои фразеологии", "Ибораҳои рехта дар забони тоҷикӣ", "Ибораҳои рехта дар забони фаронсавӣ", таркиб ёфта, муҳаккиқ дар ин фаслҳо масъалаи гузошташударо муфассал арзиёбӣ намудааст. Фасли ҷолибтаре, ки масъалаи боби аввал дар он фарохтар барраси гардидааст фасли "Ибораҳои рехта дар забони фаронсавӣ" маҳсуб меёбад. Дар ин

фасл мухаккик ибораҳои рехтаи забони франсавиро дар асоси сарчашмаҳои илмӣ ба наҷӯҳии меканад, ки хеле ҷолиб аст.

Боби дувуми рисола (С. 49-86) унвон дошта, дар ин боб «Баррасии маъноии воҳидҳои фразеологӣи романи «Духтари оташ»-и Чалол Иқромӣ дар муқоиса ба тарҷума ва наشري фаронсавии он» ном дошта, ба таҳқиқи баррасии воҳидҳои фразеологӣи романи «Духтари оташ» ва тарҷумани фаронсавии он бахшида шудааст.

Ин боб низ дар навбати худ чунин фаслу зерфаслҳоро иборат аст: «Таърихи навишта шудани романи «Духтари оташ»-и Чалол Иқромӣ», «Баррасии маъноии воҳидҳои фразеологӣи романи «Духтари оташ»-и Чалол Иқромӣ ва муқоисаи онҳо дар забони фаронсавӣ», «Таҳлили муқоисавии зарбулмасалу мақолҳои романи «Духтари оташ»-и Чалол Иқромӣ» маълумот дода шудааст.

Боби сеюми диссертатсия (С. 110-146) «Баррасии маъноии воҳидҳои фразеологӣи повести «Бегона»-и Албер Камю дар муқоиса ба тарҷумани тоҷикӣи он» ном дошта он аз се фасл иборат буда, дар фаслҳои он ба таҳқиқи баррасии воҳидҳои фразеологӣи повести «Бегона»-и Албер Камю, монандӣ ва гуногунии воҳидҳои фразеологӣи забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ дар намунаи романи «Духтари оташ»-и Чалол Иқромӣ ва «Бегона»-и Албер Камю маълумот медиҳад.

Дар фасли аввали ин боб дар бораи эҷодиёти Албер Камю ва таълифи повести «Бегона»-и ӯ маълумоти мухтасар дода шудааст.

Дар ин боб се фасл оварда шудааст, ки ба чунин тартиб аст: шухрати ҷаҳонии повести «Бегона»-и Албер Камю, баррасии маъноии воҳидҳои фразеологӣи повести «Бегона»-и Албер Камю ва муқоисаи онҳо дар забони тоҷикӣ, монандӣ ва тафовути воҳидҳои фразеологӣи забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ дар намунаи асл ва тарҷумани романи «Духтари оташ»-и Чалол Иқромӣ ва повести «Бегона»-и Албер Камю» мавриди баррасӣ қарор гирифтааст.

Ин боб, тавре зикраш рафт, фароғири таҳлил ва муқоисаи воҳидҳои фразеологӣ дар тарҷумани тарҷумонон аз забони русӣ ба фаронсавӣ ва аз фаронсавӣ ба забони тоҷикӣ ва вижагиҳои тарҷума мавриди таҳлили забонӣ қарор гирифтааст.

Дар хулосаи диссертатсия мухаккик натиҷаҳои таҳқиқоти худро дар 7 банд ҷамъбааст намудааст, ки аз аҳамияти назарӣ ва амали бархурдоранд.

Ба андешани мо, гузориши масъалаи мавриди таҳқиқ, яъне таҳқиқи ибораҳои фразеологӣ дар ду асари дар боло зикргардида, ҳамчунин мавриди баррасӣ қарор додани вижагиҳои сохторӣи маъноии ибораҳои рехта дар заминаи асарҳои тарҷумашуда аз дастовардҳои муҳимми

сохиби диссертатсия махсуб ёфта, барои таҳқиқи дигар гуруҳ ё шохан забониносии минтақа дар оянда роҳ ҳамвор хоҳад шуд.

Кори диссертатсионии Бойматова Дилрабо мувофиқ ба талаботи (стандарт) ҳои нави илми таҳия гардида, дар он тарзи овардани иқтибос, таҳияи бобу фасл ва зерфаслҳо, хулосаву рӯйхати адабиёти истифодашуда ва замима сурат гирифтааст, ки ба мазмун ва моҳияти диссертатсия арзиши дигар зам мекунад. Ҳамчунин ин тарзи таҳияи рисола барои корҳои илмӣ талқикоти дигар дар оянда метавонад чун роҳнамо хидмат намояд.

Дар баробари дастовардҳои муҳим диссертатсия аз камбудиву норасоиҳо низ холи нест, ки зикри онҳо барои тақмили минбаъдаи рисола хеле муфиданд:

1. Номуназамӣ дар мундариҷаи рисола мушоҳида мешавад. Дар мундариҷа зерфасли 2-юми боби I, яъне "Воҳидҳои фразеологӣ дар забони тоҷикӣ" омада дар дохили қор, дар сах. 22 он бо номи "Ибораҳои рехта дар забони тоҷикӣ" дарҷ гардидааст.
2. Дар мундариҷа зерфасли 3-юми боби I, яъне "Воҳидҳои фразеологӣ дар забони франсавӣ" омада дар дохили қор, дар сах. 37 он бо номи "Ибораҳои рехта дар забони фаронсавӣ" дарҷ гардидааст.
3. Дар боби 2-юми фасли 2 дар мундариҷа се зерфасл дарҷ гардидаанд вале ин се зерфасл чун а), б), в) дар дохили қор ба таври алоҳида ҷудо нагардидаанд ва ҳамин тарик дар боби 3-юми фасли 2-юм низ ба назар мерасад. Хуб мешуд, ки дар шакли алоҳида чунин зерфаслҳо бо мисолҳои мушаххас ифода меёфтанд.
4. Боби якуми рисола, фасли сеюм **"Воҳидҳои фразеологӣ дар забони франсавӣ"** унвон дорад, ки дар саҳифаи 42 дар тарҷуман иборан фразеологӣ ("rire jaune" (тарҷуман тахтулафз: **"зард хандидан"**) маҷбуран хандидан) - тарҷума шудааст, ҳол он ки шакли дурусти он ба забони тоҷикӣ **"сохтакорона хандидан"** аст. дар сах 44 **"apporter de l'eau au moulin"** ба осоиби **касе об сар додан** набуда он ба забони тоҷикӣ **"ба касе ёрдам кардан"** мебошад.
5. Яке аз талаботи муосир дар илм истифодаи диаграммаву гистограмма, схемаву таблицаҳо мебошад, ки муҳаккиқ аз инҳо истифода накардааст. Хуб мешавад, агар дар талқикотҳои минбаъда инро ба инобат бигирад.
6. Дар рисола ҳагоғиҳои услубию имлоӣ ба назар мерасанд, вале манзалаҳои диссертатсияро заиф намегардонанд.
7. Маҷмӯъи камбудиву норасоӣҳои номбаршуда аҳамияти илмӣ таҳқиқоти мазкурро халалдор намесозанд, зеро аксарии онҳо ҷанбаи фанӣ - тавсияви дошта, ҷалоқназиранд ва ба мазмуни муҳтавои диссертатсия ва дастовардҳои илмӣ муҳаккиқ тавсирӣ ҷилдӣ намерасонанд.

Диссертатсияи номбурда таҳқиқоти илми баанҷомрасида буда, ҳам аз нигоҳи назариявӣ ва ҳам аз ҷиҳати амалӣ барои илми забоншиносии тоҷик маводи зарурӣ маҳсуб меёбад, ки кори тадқиқотии нав буда, дастовардҳои илми ӯ барои корҳои илми дигар, таълифи осору мақолот ва таҳияи фарҳангҳои тафсирию соҳавӣ, барои таҳияи асарҳои монографӣ, навиштани китобҳо ва дастурҳои таълимӣ доир ба лексикологияи, услубшиносӣ, хондани курсу семинарҳои маҳсуе ва тартиб додани луғатҳои фразеологӣ ҳамчун роҳнамои хубе шуда метавонад.

Фишурдаи диссертатсия (ба забонҳои тоҷикӣ ва русӣ), осори илмиву мақолаҳои дар ин замина нашркардаи диссертант мазмуну муҳтавои диссертатсияро ба пуррагӣ инъикос ва ифода мекунад.

Хулосаҳои мухтасари кори диссертатсионӣ, ки бо забонҳои тоҷикӣ, русӣ ва англисӣ дар охири автореферати диссертатсия оварда шудаанд, тибқи талаботи ҷорӣ Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳия гардида, моҳияти илмии кори мазкурро ба таври фишурда инъикос менамоянд.

Диссертатсия ба талаботи Низомномаи намунавӣ онд ба Шӯрои диссертатсионӣ ва тартиби додани дараҷаҳои илмӣ ва унвони илмӣ (доцент, профессор), ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 26 ноябри соли 2016, таҳти №505 тасдиқ гардидаанд, пурра ҷавобгу буда, муаллифи он Бойматова Дилрабо Меликмуродовна сазовори дараҷаи илми доктори фалсафа (PhD) – доктор аз рӯи ихтисос, аз рӯи ихтисоси 6D021300 Забоншиносӣ (6D 020511 Забоншиносии киёсӣ-таърихӣ, типологӣ ва муқоисавӣ) забони тоҷикӣ мебошад ва аз раёсату аъзои Шӯрои диссертатсионии 6D КОА –028-и назди Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айни хошиш карда мешавад, ки кори тадқиқотии мазкурро ҷонибдорӣ намоянд.

Муқарризи расмӣ:

номзади илмҳои филологӣ,
кафедраи забонҳои хориҷии

факултети забонҳои Осиё ва Аврупои ДМТ

Чумаев Т. Б.

Нишони: 734025, ҶТ, ш. Душанбе,

Рӯдакӣ 17, ДМТ

Тел.: (+992)919 837073

E-mail: dopetuhammad@yahoo.com

Имзои Чумаев Т.Б.-ро тасдиқ
Сардори РК ва КМ-и ДМТ

Тавқиев Э.